

הליטאי מג'רבה: לכבוד חברי מני מזוז

אליקים רובינשטיין*

את מני מזוז זכיתי להכיר לראשונה לפני למעלה משלושים שנה, בשלהי 1991, כשהוצב כנציג משרד המשפטים למשלחת ישראל למשא ומתן עם הירדנים והפלסטינאים בעקבות ועידת מדריד, ואני אז ראש המשלחת. לימים זכיתי לעבוד עם מני בצמידות בהיותי היועץ המשפטי לממשלה לאורך כשבע שנים, והוא אז המשנה ליועץ המשפטי לממשלה. הייתה לי הזכות להמליץ על מני כמחליפי לפני שר המשפטים יוסף (טומי) לפיד המנוח. ואחרון, ישבנו יחדיו קרוב לשלוש שנים בבית המשפט העליון טרם פרישתי, ולפני כן הייתי חבר ועדת הבחירה שבחרה את מני לבית המשפט. גם עם אלינער רעייתו של מני הייתה לי השקה מקצועית, ובמיוחד זכורה לי החקירה בעניין ההדלפה באשר לחקירת ראש הממשלה שרון (פרשת גלט-ברקוביץ) שם נמנתה אלינער, המשנה ליועץ המשפטי של ממשרת ישראל, על צוות החקירה.

מני הוא יליד ג'רבה, האי בתוניס שבו היסטוריה יהודית מיוחדת. הוא בן רב חשוב, מחבר ספרים תורניים שלא עשה תורתו קרדום לחפור בה. מני אינו דתי, כידוע, אך סיפור שנגע ללבי היה כי למד בישיבה תיכונית, ובשל אי-שמירת שבת ביקשו להוציאו מן הישיבה. הוא אמר לרבו, הרב אברהם רביץ המנוח, לימים חבר כנסת, כי אין לו טרוניה על ההחלטה להוציאו, אבל שייאמר לאביו שהדבר בא בשל טעמים שבלמודים, כדי לא לצערו בעניין השבת. מני, שאינו שומר מצוות, הקפיד לקרוא לאמו הקשישה בשנותיה האחרונות את מגילת אסתר מדי פורים.

על עבודתי עם מני אספר כאן במקצת. מעיקרא, במשא ומתן עם הירדנים והפלסטינאים, עמדתי על היותו של מני עצמאי בדעותיו – תכונת אופי בולטת בו – חד, ואיש השכל הישר, תכונה החביבה עלי. הוא לא הביא בצקלוננו למשא ומתן ניסיון דיפלומטי, אך כפרקליט בג"צים בכיר הכיר היטב את מערכות הממשל והיה בקי בנושאי מקרקעין באיו"ש, למשל, ודעתו נשמעה בקשב. לא ידעתי ואינני יודע גם היום מה דעותיו הפוליטיות של מני כי מעולם לא שוחחנו על כך לאורך השנים. שני סיפורים קטנים מן הימים ההם: הייתי אבל בתקופת

* המשנה לנשיאת בית המשפט העליון (בדימוס). כיהן כיועץ המשפט לממשלה בין השנים 1997 ל-2003 וכמזכיר הממשלה בין השנים 1986 ל-1994; פרופסור, חבר סגל בבית ספר פדרמן למדיניות ציבורית וממשל ובחוג למדע המדינה בפקולטה למדעי החברה, האוניברסיטה העברית בירושלים.

עבודתנו בווינגטון, על אמי עליה השלום, והייתי קורא פרק תהלים ואומר קדיש במניין, וכדי להשלים את המניין הצטרף הגם שהוא מה שקרוי חילונו. ולהבדיל, בתקופה ההיא, תוך כדי שהותנו בווינגטון, למד מני את סודות המחשב ונעשה מיומן בו.

באותם ימים, ואני מזכיר הממשלה, ביקש ממני מני לגשר בין המדינה – מע"צ לבין הקהילה הבהאית בעתירה לבג"ץ שעסקה בכביש עוקף עכו, העובר סמוך למתחם הקדוש לבהאים במזרח עכו. הגישור צלח והתקרבנו יותר אז ומאז. מני סייע לנו, כמשנה ליועץ המשפטי, תפקיד אליו התמנה בינואר 1994 בחקיקת חוק יישום חוזה השלום בין מדינת ישראל לבין הממלכה הירדנית ההאשמית, התשנ"ה–1995, שמבחינתי כמעט חתם את פרק עבודתי בנושאי ירדן, אשר ארכה קרוב לעשור.

בשנות כהונתנו המשותפות במשרד המשפטים היה שיתוף הפעולה בינינו נפלא. הגם שלא בכל נושא ראינו בהכרח עין בעין, היה האמון ההדדי מלא, ומעולם לא חלפה מילה לא טובה בינינו. כבר בראשית התקופה ייצג מני את משרד המשפטים בוועדת השופט דב לוין המנוח בעניין השימוש בפוליגרף. דעת המיעוט שלו בוודאי הייתה בתודעתו כשלימים היה על ערישת חוק שירות הביטחון הכללי, התשס"ב–2002, כאחד ממובילי החקיקה. הוא היה שותף לדיונים המשפטיים האין-סופיים בתקופה הבטחונית הסוערת של האינתיפאדה השנייה, שאיתגרה אותנו מאוד.

מתקופת עבודתנו יחדיו זכור לי, בין השאר, שיתוף הפעולה בנושאים רגישים כמו הוצאת זרע מנפטר לשם שימור, שהניב הנחיית יועץ משפטי לממשלה, נושא שהתפתח כחלוף השנים. ואם הזכרתי הנחיות יועץ, הנה מפעל לו הקדשתי מאמץ בתקופת כהונתי ובמיוחד בישורת האחרונה, היה עדכון וחיידושן של הנחיות היועץ המשפטי לממשלה שראשיתן בימי היועץ ולימים נשיא בית המשפט העליון מאיר שמגר ע"ה. מני שיתף פעולה במפעל זה שנשלם אז ונמשך ופותח מאז גם בימי כהונתו כיועץ משפטי ולאחריה, ובעיני הוא רכיב חשוב ביותר במערך הנורמטיבי של הממשל בישראל. יחד גם עמדנו על ערישתו של מוסד ועדות האיתור, שמוסדו מאז במערכת הממשלתית.

מני אדם מסודר להפליא, להבדיל ממני. הוא בעל מחשבה רציונלית וחרिפה, שאיננה מערבת ומחצינה רגשות. שכלתנותו הבולטת הביאתני לכנותו הליטאי מג'רבה, על שם השכל החד המאפיין את עולם התורה הליטאי. ואולי בזכות תכונה זו מני הוא גם קר רוח באופן מרשים, וכאמור מנטרל ככל האפשר מעורבות רגשית; הוא והשופט עוזי פוגלמן ישבו שנים בחדר אחד בפרקליטות, וכמעט לא ידעו דבר האחד על רעהו במישור האישי, כפי שסיפרו לי.

בתום כהונתי התלבט שר המשפטים לפיד באשר למינוי היועץ המשפטי לממשלה. המלצתי בפניו מאוד על מני, שכשלעצמו לא קידם ולא דחף עצמו,

ודומני שהיו לו ספקות אם להתמודד על התפקיד. לשמחתי אכן עשה זאת – וגם נבחר. בכך נפתחו שש שנים פוריות של תרומה משפטית וציבורית.

דומני שהמאפיין העיקרי של כהונת מני כיועץ משפטי היה תיקי השחיתות הציבורית, ולדעתי ראה בהם גולת הכותרת של השנים הללו. הוותק הרב שלו עד אז כפרקליט בג"צים וכמשנה ליועץ המשפטי היה נכס צאן ברזל בכהונתו, שמחד גיסא לימד אותו כיצד להלך עם פוליטיקאים ומערכת פוליטית, ומאידך גיסא הנחיל לו את תורת הריחוק, המותיר את היחסים עם המערכת הפוליטית במישור מקצועי ואינו יוצר מרקם חברתי, דבר שכשלעצמי הקפדתי בו מאוד.

עקבתי אחר הפרסומים בדבר חיכוכים שהיו למני עם שני שרי משפטים בתקופת כהונתו, וראיתי זאת כאות לעצמאותו כיועץ.

אחרי פסק זמן של שנים אחדות מאז פרישתו היה מני לשופט בית המשפט העליון. הייתה לי הזכות להיות בוועדת הבחירה שבחרה בו. גם בבית המשפט כמובן ניכרו בו קווי אישיותו הבסיסיים, של האומר דבריו בחדות ובבהירות גם אם אינם ערבים לאוזן השומע, וזאת תוך שכנוע ומחויבות לאתוס השירות הציבורי, ונצטרפה לכך גישה שיפוטית ליברלית, שלעיקרה הייתי שותף. במשך כשלוש שנים עד פרישתי ישבנו יחד בהרכבים רבים. אותה הרמוניה אישית חרף השקפות שונות הייתה בינינו במשרד המשפטים, הייתה גם כאן, של אמון הדדי ובתחומים רבים קרבת דעים. מני, תוך שכלו החרף, יכול היה גם לעיתים להיות בוטה באולם בית המשפט. אבל התוצאה המשפטית הייתה תמיד, ללא יוצא מהכלל, עניינית ומקצועית. תיקים רבים גם סיימנו בצוותא באולם עצמו, יחד עם חבר או חברה נוספים בהרכב, כדי לייעל את ההליך – והדבר היה לרצון לכולנו, ובמיוחד לבעלי הדין, תהא אשר תהא התוצאה.

במישור המקצועי, גישרנו על פני גוני השקפה שונים. אביא דוגמה אחת: בבג"ץ ההסתדרות הרפואית בישראל נ' כנסת ישראל¹, נדונה חוקתיותו של התיקון לפקודת בתי הסוהר שעניינו הזנה מלאכותית בכפייה של אסירים שובתי רעב במקרים מסוימים, סוגיה – כפי שנאמר בחוות דעתי – מורכבת משפטית, אתית, ציבורית ואנושית. בראשית התייעצותנו על התיק, לאחר שלמדנוהו, שאלתי את מני, בידיעת השקפותיו הכלליות ובהנחה שתוצאת חוות דעתי תהא שלא להתערב בחוק, האם תתמוך? אם לא, נעביר להרכב מורחב. תשובתו הייתה בחיוב, עם הסתייגות מסוימת. ואכן כך נכתב פסק הדין, שבסופו של דבר ובעיקרם של דברים היינו תמימי דעים לגביו, תוך הערות באשר למשמעות החוק, למורכבותו ולשימוש האפשרי בו, אם בכלל, ובעיקר באשר לשיקול הבטחוני המופיע בחוק.

מני התאפיין כמוביל קו של מיעוט בבית המשפט נגד הריסת בתי מחבלים,

¹ בג"ץ 5304/15 ההסתדרות הרפואית בישראל נ' כנסת ישראל (נבו 11.9.2016).

ועל כך עמד לאורך פסקי דין לא מעטים. דעתי שלי הובעה, למשל, בפסק הדין בבג"ץ המוקד להגנת הפרט נ' שר הביטחון, בו כתבתי "[...] נוח וקל יותר לעמוד בצד העותרים מאשר בצד המשיבים, ואיש אינו יכול לחדד כי מתעוררת כאן דילמה מוסרית במקומות מסוימים"²; ועוד, "השימוש בתקנה 19 צריך להיות במשורה"³ – ויחד עם זאת אושרה ההריסה שם, בהרכב בראשותי עם השופטת (כתוארה אז) חיות והשופט סולברג, נוכח הראיות שהוצגו באשר לכוח המניעתי שבכך. בשנים האחרונות הובעו דעות מיעוט לא אחת, ומני היה מן הקוראים לשינוי מדיניות, אך זו בעינה, תוך בדיקה קפדנית בכל תיק לגופו.

מני הוא איש ספר ותרבות מובהק, משכיל מאוד, חובב הלשון העברית. רעייתו אלינער, בת למשפחה ממייסדי זכרון יעקב, היא משפטנית מעולה, שכינה בתפקיד המשנה ליועץ המשפטי של משטרת ישראל וויתרה על תפקיד היועצת המשפטית בגלל כהונתו של אישה מני כיועץ משפטי לממשלה. סיפור: פעם הראה לי מני פרוטוקול משפט חברים שהתנהל בזכרון יעקב בשנת 1886, שנים ספורות לאחר ייסוד היישוב, ובו הואשם אחד התושבים שדיבר סרה בבארון רוטשילד, הפטרוני והמממן, בלשון ז'רגון (יידיש). המעניין מבחינה משפחתית היה שהתובע והנאשם היו, כל אחד מהם, סבא רבא של אלינער מספר דורות לאחור.

הגם שמני רמז עוד בראשית כהונתו כי יסיים אותה טרם יגיע לגיל הסטוטורי 70, צר היה לי על החלטתו, כמו על החלטות חברי השופטים דנציגר וזילברטל, לפרוש בטרם עת. לדעתי הנוטל עליו את המינוי צריך ככלל להמשיך בו עד תום נוכח הניסיון הנצבר והתרומה למערכת, אך רצונו ונסיבותיו של אדם כבודו, ומה שיפסיד בית המשפט יינתן לציבור בדרכים אחרות. מאחל אני למני, לאלינער ולמשפחה לדורותיה בריאות ונחת, בסיעתא דשמיא.

2 בג"ץ 8091/14 המוקד להגנת הפרט נ' שר הביטחון, פס' טז לפסק הדין של השופט רובינשטיין (נבו) 31.12.2014.

3 שם.